

NACRT UVJETNO HOMOGENE REGIONALIZACIJE GRANIČNOG DIJELA SREDNJODALMATINSKOG PROSTORA — PRIMJER TERITORIJA TROGIRSKE OPĆINE

VELJKO ROGIĆ

U radu su obrazloženi osnovi uvjetno homogene regionalne strukture teritorija trogirske općine

Outline of the Conditionally Homogenous Regionalization of the Border fringe of Middledalmatian Area — an Example of Trogir Commune

In this Study the author analyzed the Foundation of the Conditionally Homogenous Structure of the Territory of the Commune of Trogir

Između prelaznog šibenskog prostora i regionalne jezgre srednjodalmatinskog izdvaja se teritorij trogirske općine koji obuhvaća važan i specifičan segment središnjeg dijela Jadranskog primorja. Prema prvom nacrtu uvjetno-homogene regionalizacije SR Hrvatske¹ teritorij trogirske općine obuhvaća dio središnjeg dalmatinskog prostora u graničnoj zoni sa prelaznim prostorom šibenskog primorsko-otočnog i zagorskog prostora.

Osnovna regionalna obilježja teritorija trogirske općine kao nodalnofunkcionalne prostorne cjeline nižeg reda, određene su, analogno većini općinskih teritorija jadranskog primorja, prostornim obuhvatom

dviju sa gledišta uvjetno homogene regionalizacije različitih prostornih kompleksa, primorja, otoka i zagore.

Trogirsko primorje, za razliku od suvremenog kaštelanskog primorja, s kojim graniči na istoku i rogozničko-primoštenskog na zapadu nema jasno izražene jedinstvenosti osnovnih obilježja uvjetno-homogene regionalizacije. To dolazi do izražaja i u regionalnoj nomenklaturi koja je tradicionalno utemeljena ili nastaje u novije doba u vezi sa potrebom racionalnog prosuđivanja suvremenih obilježja regionalne strukture. Pojmovi Trogirska Kaštela, Trogirska Zagora, Trogirsko-marinsko primorje, te otočni prostor Drivenika i Ploča (Velikog i Malog Drivenika) sa posebno izdvojenim čiovom, odražavaju povijesno značajne trogirskog žarišta kao tradicio-

¹V. Rogić, Nacrt uvjetno-homogene regionalizacije SR Hrvatske, Geog. Glasnik br. 45, Zagreb 1983.

nalnog centra znatno šire regionalne okupljenosti od današnjeg teritorija trogirske općine.

Nekadašnja trogirski Kaštela ili donja Kaštela dio su danas jedinstvenog periurbanog splitskog kaštelanskog prostora koji ima jedinstvena obilježja. Suvremeno institucionalno oblikovanje kaštelanske općine, kao jedinstvene cjeline u okviru splitske aglomeracije, samo je potvrda stvarnosti mlade i najdinamičnije regionalne individualizacije Kaštela. Suvremeni pojam povijesnih trogirskih Kaštela bi se mogao prema tome ograničiti samo na dio teritorija današnje trogirske općine koji bi se po svojim regionalnim obilježjima mogao smatrati posebnom izrazito prelaznom zapadnom ekstenzijom kaštelanskog prostora. To je prostor između divuljske granične zone starih trogirskih mlinica koji seže do zapadnog ruba nepropusnog flišno-aluvijalnog pojasa trogirsko-segetskih polja. S obzirom na reljefnu strukturu kao i genezu oblikovanja agrarnog kulturnog pejzaža to je doista na prvi pogled sličan prostor kaštelanskom primorju. Razlike su ipak izrazito naglašene prvenstveno zbog drugačijeg položaja i povezanosti sa zaletem. Dok u Kaštelima istaknuti prirodni reljefni okvir Kozjak-Opor oštro diferencira taj jedinstveni primorski prostor od Zagore, trogirsko-segetski primorski prostor nema tako izrazite pregrade prema Zagori. To je osim toga dio primorja koje transverzalno presijeca longitudinalni paralelizam dinarskih bila i udolina. Na taj način, reljefno uvjetovana klimatsko-ekološka povezanost sa Zagorom pored izrazite istočne ekspozicije ističe posebnost trogirsko-segetskog flišno-nepropusnog pojasa primorja.

Taj primorski pojas završava na Zapadu strmim vapnenačkim padinama na liniji Vlaška (444 m) — morska obala. Zapadno od te linije prevladava drugačiji tip krškog reljefa jer su glavni dijelovi nepropusnih flišnih zona potopljeni. To je također, s obzirom na reljefnu strukturu izrazit tip transverzalno oblikovanog primorja. Međutim, neotektonska raznovrsnost i vapnenačko-dolomitski sastav i građa uvjetuju izrazitu raščlanjenost krških bila razbijenih u nizove kupastih glavica i nepropusno oblikovanih udolina. Nedostatak nepropusnih flišnih zona a ograničenost vlažnih naplavnih dna udolina oštro kontratira flišno-naplavnom pojasu trogirsko-segetskih polja. Složeni sastav krškog reljefa najbolje dolazi do izražaja u nepravilno oblikovanim potopljenim udolinama koje obilježavaju priobalje.

Jedino Marinska uvala i donekle Vinišćanska odražavaju prevladavajuću strukturnu raščlanjenost sastava i građe u smjeru SZ-JI odnosno zapad-istok. To je klimatsko-ekološki izrazita prelazna zona između zimi toplijeg južno-jadranskog pojasa sjevernog Jadrana (granična zona znatnijeg razvoja rogača i bujnog razvoja mirte i planike)².

² Nesumnjivo velika važnost graničnog pojasa poluotočnog ispupčenja sa rtom Ploče, više je empirijska. Pućinski otvoren stari antički »promontorium Diomedes« između sjevernih i južnih navigacijskih pravaca zaklonjenim kanalima nesumnjivo je najistaknutija međa sjevernog i južnog dalmatinskog prostora (npr. V. Rogić, Geografski osnovi razvoja našeg pomorstva, Zbornik kongresa Jugoslavenskih geografa, Beograd, 1955; idem, Geografska regionalizacija primorja, Zbornik VII Kongresa jugoslavenskih geografa, Zagreb 1964.

Zbog nažalost zaboravljenog lijepog povijesnog naziva Bosiljina, odnosno Dridski kraj³ javlja se noviji regionalni pojam Marinsko primorje. Marina se je razvila podno starog središta Drida već u 15. stoljeću ali je još slabo razvijeni sekundarni centar zapadnog dijela primorja Trogirske općine. Karakteristično je da u južnom, pučinski eksponiranom poluotočnom dijelu ni do danas nije oblikovano naseobeno središte jer je Vinišće u prošlosti pripadalo Driveniku a i danas je još uvijek naselje sasvim neznatnih centralnih funkcija.

Otočna skupina Velikog Drivenika i Ploča ili Malog Drivenika, je po svojim reljefnim i klimatsko-ekološkim obilježjima dio zapadnog krškog dijela trogirskoga općine. Još zadržane posljedice tradicionalnog gospodarstva uvjetuju razvoj većeg naseljenog središta na Velikom Driveniku od kopnenog Vinišća kao dijela driveničkog teritorija na kopnu.

Zapadni dio Čiova u okviru teritorija trogirskoga općine predstavlja, razumije se, posebnu regionalnu cjelinu specifičnog otočno-primorskog prostora.

Zagora kao drugi dio teritorija trogirskoga općine zauzima prostor koji je izrazito reljefno izdvojen prema zagorskom prostoru općine Kaštela. Geografski je dominantan granični pojas krškog bila Prače (Orlović 549 m) koje završava na

istoku u suvremeno doba telekomunikacijski najvažnijim vrhom Dalmacije—Labišticom.

Zagorski prostor trogirskoga općine jasno se izdvaja kao jedinstven areal krškog pobrđa sa izrazito istaknutim nizovima udolina u dinarskom smjeru SZ-JI. Ljubitovica-Papratnica (između vapnenačkog bila Prače i Boraje (645 m) te Vilaje (609 m) dominira na sjeveru. Južnije je udolina Blizne-Bristvice koja u području Gornjeg Segeta prelazi u meridionalni smjer pružanja iskorišten od stare, danas modernizirane cestovne veze Šibenik—Trogir. Problem razgraničenja trogirskoga primorja, odnosno njegovih dijelova tj. trogirsko-segetskog, odnosno marinsko-vinišćanskog prema Zagori ne može sasvim razumljivo kao i drugdje biti utemeljen samo na hipsografskim, geomorfološkim, klimatskopedološko-vegetacijskim obilježjima postupnog prelaza pravog mediteranskog u submediteranski areal.

Prelazna zona krškog pobrđa Trnoščak (473 m), Veliki Jelinak (581 m) sa obje strane meridionalne gornjo-segetske udoline, te dalje prema zapadu pravcem Šupljak (503 m), Oblik (407 m) i Bljušćevica (423 m) jasno izdvaja izraziti ekološko-eumediteranski i stari agrarni kulturni pejzaž primorja od Zagore. Dok je južnije od navedene prelazne zone izrazito zastupljena zimzelena zajednica *Quercetum Illicis* sjevernije prevladava submediteranska zajednica *querceto-carpinetum*. Iako su još u najpovoljnijoj zagorskoj udolini Gornji Seget—Blizna—Bristvica znatni dijelovi pokriveni vegetacijom zajednice *querceto-illicis*, što je još više naglašeno umjetnim raširenjem maslinjaka ipak i ta najpovoljnija udolina

³ Navod »Bausione id est Orido« ravenaskog anonima očito ukazuje na toponime Bosiljina i Drid (vidi: Medini J., O nekim kronološkim i sadržajnim značajkama poglavlja o Dalmaciji u djelu *Cosmographia* anonimnog pisca iz Ravenne; L. Jelić, *Die Halbinsel Bosolina Jahrb. f. Altertumskunde*, Bd. VII Heft 4, Wien 1913/18).

u Zagori bitno se razlikuje u cjelokupnoj strukturi kulturnog pejzaža od dijelova pravog primorskog mediteranskog pojasa.

Historijsko-geografske osnove oblikovanja kulturnog pejzaža. Tradicionalna dihotomija Zagora—primorje, odnosno eumediteranski eko-sistem do vremena osnivanja isejske kolonije Tragurion nije bila oštro izražena u smislu kulturnog pejzaža jer tradicionalna polikulturalna ekonomika sa redovitim ritmom transhumanitnih kretanja između zimskih ispaša u primorju i ljetnih ispaša do Moseća-Svilaje odnosno Dinare i današnjih zapadno-bosanskih bila i polja nije omogućila nastanak ratarsko mediteranskog kulturnog pejzaža. Od osnutka i razvoja isejskog Traguriona ta dihotomija postaje međutim vrlo naglašena. Razvoj maslinarstva i vinogradarstva odnosno ratarsko vrednovanje agrarno najpovoljnijih dijelova flišnog i napolavno ravničarskog trogirsko-segetskog primorskog prostora kao i kvartarnim nanosima ispunjenih krških udolina starog dridsko-bosiljinskog odnosno današnjeg marinsko-viniškanskog primorja, uvjetuje postepen razvoj stabiliziranog kulturnog pejzaža sa izrazito oblikovanim odnosom stalnih naselja i ratarske parcelizacije.

Iako još nema dovoljno pouzdanih rezultata sistematskog arheološkog istraživačkog rada na osnovi kojih bi se mogla izvršiti cjelovita rekonstrukcija antičkog kulturnog pejzaža primorja⁴, neki karakteri-

stični lokaliteti kao prostor »starog Trogira« na zapadnom graničnom primorskom pojasu u blizini maritimno glasovitog rta Ploče te gradinski lokaliteti oko Marine i Trogira i na Čiovu ukazuju nesumnjivo na njegovo značenje. Antički agrarni sistem i kulturni pejzaž primorja pored ključne fizionomske transformacije sredine, istovremeno je važan indirektni faktor transformacije Zagore, koja postaje reduciran prostor zimskih ispaša nakon izdvajanja stabilizirane ratarske primorske zone.

Smanjenje pašnjačkih površina u primorju nesumnjivo intenzivira stočarsku eksploataciju Zagore koja onda potiče procese degradacije vegetacijskog pokrova sa svim poznatim posljedicama submediteranskog eko-sistema.

Raspalom rimskog sistema upravne i gospodarske organizacije u ranom srednjem vijeku aktiviran je retrogradni proces djelomičnog uspostavljanja odnosa primorje—zagora kakav je postojao prije proteklog milenija.

U našem prostoru međutim, ipak dolazi do izražaja zadržavanje znatnog dijela elemenata ranije oblikovanog agrarnog pejzaža u primorju.⁵

omogućavaju relativno najpovoljniji uvid osnovnih obilježja procesa kulturne valorizacije središnjeg dijela dalmatinskog primorja. K. Derado, *Trogirska Zagora*, Radovi Geog. inst., sv. 8, Zagreb 1969.

⁵To je razumljivo zbog osjetno oslabljene dominacije i konačnog nestanka nekadašnje velike metropole. Na taj način stvoreni su uvjeti jačanja Trogira kao samostalnog središta koje afirmira svoju snagu gotovo podjednako podjelom utjecaja ranije gotovo monocentričnog salonitanskog agera (Zbornik radova posvećen Trogiru časopisa *Mogućnosti* 10/11 listopad—studeni, Zagreb 1980.

⁴Zahvaljujući izvrsnoj sintetičkoj monografiji J. Babića (»Prostor između Trogira i Splita, Kaštel Novi 1991.) sistemski su prikupljene i analizirane mnogobrojne parcijalne studije koje

Ona u ranom srednjem vijeku predstavlja svojevrsni kondominij užeg trogirskog romansko-dalmatinskog i bosiljinskog ili dridskog prostora prema nesumnjivo vodećem upravnom središtu u starom Dridu.

Svakako je u pravu N. Klaić⁶ kada ističe vjerodostojnost pretpostavke o postojanju posebne Dridske župe zapadno od primorske ili paratalasijske odnosno Kliške župe na našem prostoru.⁷

Relativno obilni rezultati istraživanja srednjovjekovne trogirske prošlosti (Andreis, Delalle, Katić, Barada) jasno ukazuju na oblikovanje novog srednjovjekovnog kulturnog pejzaža u primorju, koji se postepeno kao autonomni trogirski teritorij, razvija na mjestu antičkog. Osobito treba istaći važnost Trogira kao središta pomorstva, karavanskih veza sa zaleđem, proizvodnje određene podjelom rada i energetskom osnovom (vodna snaga za mlinice i stupe)⁸ te dominantnom kulturno-upravnom funkcijom.

Zbog toga je trogirski prostor povjesno postepeno integrirao ne samo današnje područje od graničnog pojasa oko rta Ploče do Kaštela nego i šire. Tako je nastao trogirski prostor Kaštela ili Donjih Kaštela sa tradicionalnom povjesnom međom uz vododerinu Sibovice Ostrog—Dilat prema splitskim Kaštelima. U još većoj mjeri dolazi do izražaja važnost Trogira u širenju njegovog utjeraja u Zagoru koja obuhvaća još veći teritorij gotovo do Moseća i udoline Muća. Tradicionalni pojam tako povjesno oblikovane trogirske Zagore još je živ u svijesti domaćeg stanovništva.

U razvijenom srednjem vijeku, osobito u 14. i 15. stoljeću, pored starih sporova sa Splitom i Šibenikom zbog istočnih i zapadnih granica najveću teškoću jačoj kulturnoj integraciji primorja i Zagore stvara kolonizacija stočarskog vlašskog stanovništva u Zagoru povezana sa interesima hrvatske feudalne vlastele. Istaknut problem sukoba interesa stabilizirane primorske ratarske ekonomike sa potrebama vlaških stočara za zimsku ispašu uzrok je bezbrojnih sukoba i sporova. Gradnja utvrđenih središta na primorju, prvenstveno Marine i Donjeg Segeta odraz je analognog procesa u širem pojasu trogirsko splitskih kaštela. To je historijsko-geografski nesumnjivo najvažniji, u pravom smislu prelomni period nastajanja nove težišne agrarne zone u primorju. Dok je u širem pojasu trogirskih kao i splitskih kaštela (današnja jedinstvena kaštelanska općina) tim procesom potpuno napuštena stara zona polikulture agrarne naseljenosti na gornjem rubu flišne zone, vapnenačkog okvira Opor—Kozjak, u trogirsko-segetskom prostoru zadržan je kontinu-

⁶ N. Klaić: *Povijest Hrvata u ranom srednjem vijeku*, ŠK Zagreb, 1970.

⁷ Kraljevski dridski župski teritorij nesumnjivo se žiri prema SZ slično kao i prostor jurisdikcije trogirske biskupije. Tek postepenim jačanjem novijeg šibenskog središta, osobito nakon razvoja njegove biskupije uspostavljani su odnosi regionalnog centraliteta obilježeni definitivnim izdvajanjem rogozničko-primoštenskog prostora od dridskog odnosno trogirskog (usp. F. Dujmović, *Postanak i razvoj Šibenika od 1066. do 1409. godine*, Zbornik, Muzej grada Šibenika, Šibenik 1976.

⁸ Pojas Pantana (zanimljivo je da istovjetni toponim postoji i u području stare Salone za sličan priobalski dio) sa mlinicama nesumnjivo ide u red najatraktivnijih energetskih objekata tradicionalnog gospodarstva sa jedinstvenim renesansnim građevinskim kompleksom.

itet naseljenosti stare jezgre oko gornjeg Segeta koja čini tipski prelazni prostor između pravog primorskog i zagorskog kulturnog pejzaža.

Stočarsko vlaško stanovništvo kao protagonist teritorijalnog širenja osmanlijskog imperija učvršćuje se u Zagori osobito nakon razaranja i napuštanja novosagrađenog utvrđenja Znojilo⁹. Priključenjem Zagore kliškom sandžaku u 16. st. razlike kulturnog pejzaža primorja i Zagore snažno dolaze do izražaja. Migracije uvjetovane ratovima i lokalnim graničnim sukobima još više naglašavaju postojeće razlike iako sa novim valovima zagorsko-vlašskog stanovništva u Zagoru koncem 17. st. rezultat slabosti osmanlijske vlasti koju vješto iskorišćuje venecijska politika organizacije Černida povezano sa kolonizacijom.

Tek nakon fiksiranja granica u 18. st. započinje brži proces kulturne asimilacije u priobalno-primorskom pojasu kao i na Čiovu i driveničkom arhipelagu novih kolonista sa starosjedilačkim stabiliziranim ratarskim elementom. Iz te inicijalne jezgre šire se utjecaji u Zagoru u kojoj se postepeno tradicionalno ekstenzivno pretežno transhumantno stočarsko gospodarstvo transformira u sjedilačku ratarsku polikulturu koja ipak zadržava osnove tradicionalne stočarske prakse.

⁹Iako velika investicija, utvrđenje ZNOJILU se neposredno nakon izgradnje pokazalo kao nepovoljan osnov obrambenog sustava i zato je napušteno. Vrlo karakterističan primjer vješte politike kompromisa venecijanske i vlasti kliškog sandžaka obilježeno specifičnom dvovašću trogirskog trogirskog zagore (upor. P. Andreis, Povijest grada Trogira, Čakavski sabor, Split 1977. godine).

Razvoj komercijalnih kultura najznačajniji je u primorskom pojasu sa težištem na povrtlarstvu (trogirsko-segetska polja), vinogradarstvu, maslinarstvu sa voćarstvom i ribarstvom.

Suvremeni turistički razvoj (ako se izuzme posebno značenje trogirskog kulturnog središta) započinje znatnije i direktno utjecati na promjenu kulturnog pejzaža tek nakon 60-tih godina XX. stoljeća i to uglavnom u pojasu trogirsko-segetskog primorja i rubno na Čiovu a manje u marinskom primorju, ostavljajući vinišćanski pojas sa driveničkim arhipelagom uglavnom po strani.

Regionalna raščlanjenost i dugoročno prostorno uređenje. Trogirski općinski teritorij u okviru srednjodalmatinskog primorja i otoka srednjodalmatinske Zagore, obuhvaća prema prvom nacrtu uvjetno homogene regionalizacije Hrvatske¹⁰ dvije osnovne cjeline: Trogirsko primorje (435-1) i Trogirsku zagoru (436-3).

Trogirsko primorje kao prva cjelina četvrtog stupnja konvencionalne skale diferencira se na slijedeće cjeline petog stupnja:

Trogirsko-segetska nepropusna flišno-aluvijalna cjelina s primorskim krškim okvirom (435-11). Mogla bi se označiti kao vodeća regionalna jezgra trogirskog teritorija. To je potencijalno najvrijedniji agrarni prostor, historijsko-geografski osnovno gospodarsko težište stare trogirskog gradske komune. Prostor na integraciju tradicionalnog agrarnog pejzaža, gospodarski orijentiranog na intenzivan uzgoj komercijalnih kultura, povrće-voće-vinogradi-

¹⁰V. Rogić, 1983. op. cit.

Tab. 1. Broj stanovnika primorskih, otočnih i zagorskih naselja općine Trogir po popisima 1948, 1971, 1981, 1991. godine

Tab. 1. Number of inhabitants of the commune Trogir with its littoral, island and Zagora settlements to the census 1948, 1971, 1981 and 1991.

Broj	Prostorne zone	Popisne godine			
		1948.	1971.	1981.	1991.
Primorska naselja					
1.	Divulje	36	36	28	28
2.	Donji Seget	754	1.277	1.629	2.320
3.	Gornji Seget	1.161	610	225	172
4.	Gustirna	831	882	755	672
5.	Marina	597	601	701	860
6.	Plano	178	210	276	276
7.	Sevid	384	328	242	211
8.	Vinišće	1.403	1.092	849	759
9.	Vranjica	416	360	391	567
10.		1.054	941	903	448
11.	Trogir	4.403	6.177	8.588	10.161
UKUPNO		11.217	12.514	15.549	16.384
Otočna naselja					
12.	Arbanija	242	223	301	590
13.	Donji Okrug	147	106	97	126
14.	Gornji Okrug	838	909	1.044	1.423
15.	Mali Drvenik	287	202	111	56
16.	Veliki Drvenik	908	469	229	143
17.	Zedno	290	191	136	97
UKUPNO		2.702	2.100	1.918	2.435
Zagorska naselja					
18.	Bristivica	795	771	674	526
20.	Donja Blizina	453	532	466	355
20.	Gornja Blizina	231	261	241	148
21.	Ljubitovica	818	1.012	874	667
22.	Mitlo	502	549	412	291
23.	Prapatnica	535	485	402	313
24.	Rastovac	258	256	191	135
UKUPNO		3.592	3.886	3.260	2.435
UKUPNO OPĆINA TROGIR		17.511	18.480	19.856	21.254

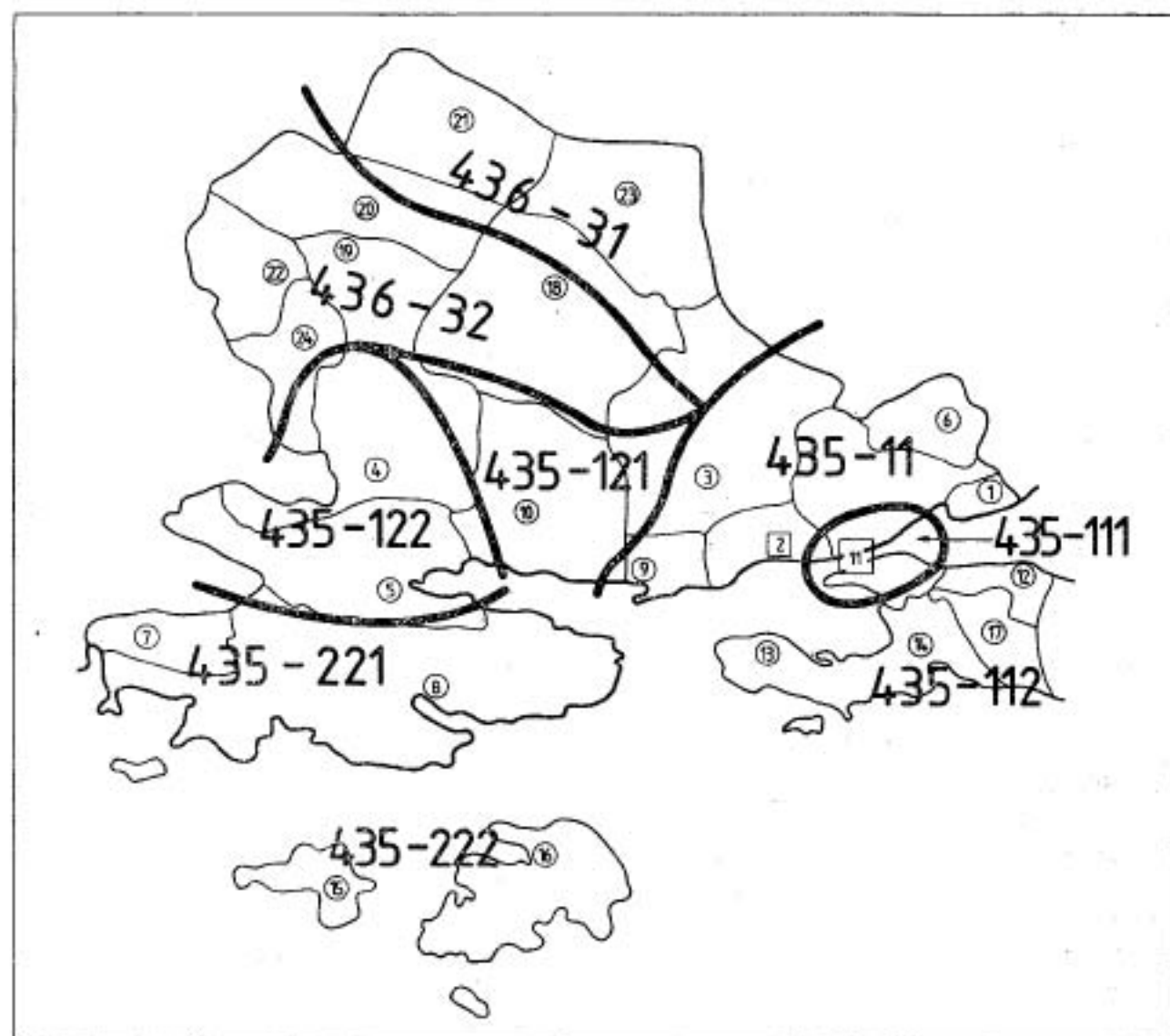
Izvor: Korenčić M. (1979), *Naselja i stanovništvo SR Hrvatske, JAZU i RSZ SRH*, knjiga 54, Zagreb, 289—695. *Popis stanovništva, domaćinstava i stanova 1981. Stanovništvo po naseljima (1984)*, Dokumentacija 553, RZS SRH, Zagreb, str. 152; *Popis stanovništva 1991*, Dokumentacija 810, RZS RH, Zagreb 1991.

-masline, još vrlo skromnog i nepotpuno razvijenog ali potencijalno mogućeg integralnog irigacijskog sistema sa urbanom izgradnjom omogućenom suvremenom infrastrukturnom opremljenošću. Rezidencijalno i proizvodno-servisno područje trogirskog upravnog, kulturnog, trgovačkog i industrijskog centra.

Trogirska historijska urbana jezgra (435-111) povezana sa starim i

novim rezidencijalnim četvrtima i industrijsko-brodograđevnom zonom trogirskog Čiova izdvaja se kao posebna mikroregija šestog stupnja.

Trogirski otočni prostor Čiova u sastavu trogirske općine može se označiti kao posebna cjelina šestog stupnja (435-112). To je potencijalno prostor širenja periurbane trogirске regionalne jezgre.

Sl. 1. Osnovi uvjetno homogene regionalne strukture teritorija trogirске općine obilježene jedinstvenim tipovima primorsko-otočnog i zagorskog pojasa

Fig. 1. A Basic Facts Concernings Conditionally Homogeneous Regionalisation of Specific Territorial Segments of Coastal and Hinterlands Zones of Trogir Commune

Tradicionalni agrarni kulturni pejzaž oblikovan na krškom zemljištu sa težištem na arborescentnim kulturama, postepeno se transformira u suvremeno doba kao specifični agrarno-industrijski i rezidencijalno turistički širi prigradski areal Trogira. Jasno se ističu dvije zone: sjeverno agrarno-industrijska i rezidencijalna i južna rezidencijalna agrarno-turistička.

Obnova degradiranog tradicionalnog krškog agrarnog pejzaža suvremenom valorizacijom zemljišta mješovitih domaćinstava omogućena je prvenstveno vodovodnim priključcima, elektrifikacijom i ostalim još nepotpunim sistemom komunalne organizacije. Postepenim unapređenjem komunalne infrastrukture moguće je značajan turistički razvoj potencijalno najaktivnijeg južnog Salduna i najperspektivnijeg južnog priobalja.

Trogirsko-segetska nepropusna flišno-aluvijalna cjelina i trogirski prostor Čiova kao potencijalna šira trogirski regionalna jezgra sa mikrocjelinom šestog stupnja tj. uže trogirski aglomeracije sa historijskom urbanom jezgrom pokazuje karakteristične osobine razvoja naseljenosti.

Iako je suvremeni proces evolucije te već danas izrazito težišne zone razvoja odnosno potencijalne regionalne jezgre trogirski općine relativno kasno započeo i još uvijek ima relativno ograničeno značenje, njegova obilježja razvojne regionalne jezgre su evidentna.

Upravo činjenica relativno još uvijek slabije izraženog procesa demografske koncentracije može i mora biti osnova za tešku i složenu zadaću korekcije negativnih efekata nedovoljno reguliranog razvoja

stambene izgradnje (osobito individualne izgradnje i izgradnje kuća za odmor u prostoru Salduna odnosno u gornjem i donjem Okrugu.

Južni primorski pojas sa otočićima — osobito kulturno-historijski izvanredno atraktivnom Sv. Fumijom, izdvaja se kao najvredniji potencijalni prostor suvremene turističke valorizacije.

Druga cjelina petog stupnja, marinsko-vinišćansko primorje, odnosno stari Dridski kraj sa Bosiljinom (535-12) izdvaja se kao jedinstvena cjelina obilježena specifičnim primorskim krškim pejzažem starih dominantnih arborescentnih kultura.

Istočni dio koji se je zahvaljujući izgradnji jadranske magistrale već od sredine šezdesetih godina započeo razvijati u smislu transformacije u potencijalno turističko područje obuhvaća dvije različite razvojne zone. Na istoku blizu inicijalne jezgre suvremenog turističkog žarišta Medene ističe se vranjičko-vrsinjski pojas (435-121). Zapadno oko marinske uvale, kao inicijalnog žarišta obnovljene stare Marine oblikuje se druga marinska zona (435-122).

Očigledno je da proces uzrokovan izgradnjom jadranske magistrale najizrazitije dolazi do izražaja kod Marine, iako je on tek u začetku. Atraktivni lokalitet, historijsko značenje Dridske glavice, izvanredno vrijedan obnovljeni renesansni kaštel koji simbolizira historijsko geografski ključni proces razvoja težišne primorsko-agrarne zone, vrlo su povoljne osnove razvoja tog potencijalnog turističkog žarišta.

Staro agrarno središte Vrsine još je vezano za lokalnu staru unutrašnju saobraćajnicu. Upravo od-

sustvo znatnijih rezultata suvremenog neophodnog procesa revitalizacije težišta naseljene zone u priobalskom pojasu koji je još vrlo slab, ukazuje na mogućnosti pravovremenog usmjeravanja razvoja te potencijalno značajne priobalske zone. Početna uspješna faza revitalizacije Marine osigurava upravo zbog još malenih efekata demografske koncentracije znatne mogućnosti za smišljenu formulaciju temelja koncepcije dugoročnog planiranja prostornog uređenja.

Driveničko-vinišćanski prostor (435-22) za koji bi trebalo oživiti stari lijep naziv Bosiljine, zbog prometne izolacije još je uvijek po strani od suvremenih procesa kvalitativne transformacije naseljenosti.

Primorski sektor (435-221) prometno izoliranog prostora s obzirom na veze sa zaleđem ima u odnosu na obalsku plovidbu istaknuti položaj¹¹. Karakteristično je da kao posljedica historijsko geografskog razvoja između 15. i 16. stoljeća težište naseljenosti tog primorskog pojasa nastaje na otočnoj skupini Drvenika odnosno Velikom Drveniku. Arhipelag Drvenik—Ploče prije 15. stoljeća bio je uglavnom nenaseljen prostor i korišten je kao pašnjačka površina¹². Razvojem stalno naseljenog žarišta na arhipelagu veći dio stare Bosiljine, prvenstveno južni priobalski pojas oko Vinišća postao je sastavni dio vodeće naseljene jezgre na Velikom Drveniku.

Tipski primjer kao u zadarskom arhipelagu povratnog procesa prenošenja inicijative naprednije agrarne valorizacije sa krškog otočnog prostora¹³ na kopno gdje je nesumnjivo još starija (još nedovoljno istraženo arheološko područje »starog Trogira« i šire okolice Vinišća na to ukazuju) sjedilačka agrarna tradicija prije ekspanzijom vlaških stočara zamrla.

Uvjeti razvoja polikulture ekonomike na Velikom Drveniku i Ploči odnosno Malom Drveniku (435-222), fizički su ograničeni krškim zemljištem i bezvodnošću (130 individualnih cisterni za vodu iz 19. i prve polovice 20. stoljeća!) i zato nakon dosegnutog demografskog maksimuma naseljenosti 1910—1931. godine od 1 200 stanovnika započinje nagli pad u poslijeratnom periodu koji je naročito za Veliki Drvenik kao glavno i još uvijek vodeće naselje za otočni kao i obalski prostor vinišćanskog primorja ili Bosiljine upravo drastičan.

Današnji driveničko-vinišćanski primorsko otočni prostor nalazi se u izrazito prelomnoj fazi krize tradicionalne agrarne polikulture ekonomike, ribarstva i iseljništva. Dobna struktura naročito je kritična na arhipelagu, ali slične, iako nešto malo ublažene karakteristike pokazuje i naseljenost vinišćanskih i sevidskih zaselaka.

Prostor atraktivnog pravog mediteranskog krškog pejzaža dominantnih arborescentnih kultura maslina, smokava, bajama sa značajnom površinom pod rogačem na arhipelagu, istaknuta maritimna pozicija, može i treba biti iskorištena za razvoj početnih procesa suvremene turističke valorizacije.

¹¹ Vidi bilješku 2.

¹² P. Andreis, op. cit.

¹³ V. Rogić, Socijalno geografski aspekt dinarskog krša, dinarskog kulturnog areala i dinarskog brdsko-planinskog prostora, Geografski glasnik br. 18, Zagreb 1976.

Danas još uvijek zadržana stara centralna funkcija Velikog Drvenika za arhipelag i priobalje u uvjetima dramatičnog demografskog regressa i nepovoljne dobne strukture razumije se gubi raniji smisao. Suvremena razvojna politika mora voditi računa o postojećoj demografskoj situaciji i naročito troškovima infrastrukturne opremljenosti. Očito je da potencijalni razvojni uvjeti suvremenog doba daju prednost danas još nerazvijenom kopnenom priobalskom pojasu. Vinišće ili pored njega eventualno i neko novo priobalsko turističko naselje u jednoj od izvanredno atraktivnih uvala može i treba označiti novu fazu vrednovanja tradicionalnog kulturnog pejzaža tog jedinstvenog pomorsko-otočnog prostora.

U zagorskom prostoru kao jedinstvenoj regionalnoj cjelini, dominantno značenje za dugoročno planiranje razvoja imaju dvije udolinske zone Ljubitovica-Prapatnica i Blizna-Bristivica sa gornjosegetskom meridionalnom ekstenzijom.

Stanovništvo svih deset naselja usprkos iseljavanja sve do međuratnog perioda nalazilo se u porastu, koji je, u većini naselja umjereno nastavljen sve do šezdesetih

godina. Karakteristično je da s obzirom na cjelovit period između popisa 1948. i 1991. godine, smanjenje od 3 592 stanovnika na 1 157 u odnosu na druga zagorska područja nije posebno naglašeno. Ekstremni pad naseljenosti pokazuje samo Gornji Seget od 1 161 (1948) na 172 (1991.). Karakteristično je da nekadašnja šira trogirsko, a danas kaštelska Zagora pokazuje znatno veći pad zagorske naseljenosti prema suvremenoj trogirskoj.

Znatnije očuvana tradicija agrarne ekonomije mješovitih gospodarstava usprkos nepovoljne demografske (osobito dobne) strukture mora biti osnova razvoja utemeljenog na suvremenoj infrastrukturnoj opremljenosti (vodovod, elektrifikacija, asfaltirana cestovna mreža, budući nov magistralni jadranski cestovni pravac). Osobito treba istaći ogromni danas gotovo neiskorišten potencijal pašnjačkih površina na krškim bilima, ali i samim udolinskim zonama na razvoj suvremenog stočarstva osnovanog na elektrificiranoj pregonskoj ispaši. Težište u svakom slučaju mora biti na razvoju suvremenih visokoproduktivnih formi ekstenzivnog korištenja velikog prostornog potencijala obnovljene submediteranske vegetacije.

Summary

OUTLINE OF THE CONDITIONALLY HOMOGENIOUS REGIONALIZATION OF THE BORDER FRINGE OF MIDDLEDALMATIAN AREA — AN EXAMPLE OF TROGIR COMMUNE

by

Veljko Rogić

The territory of Trogir commune is situated on the crossing zone between northern and middledalmatian area. The crossing character is of the unique importance due to the distinguished exposition of the littoral — island area.

The regionalization is explained by the retrospectively established, differentiated historically — geographical processes of human valorization. The contemporary turning period with the new significance of littoral-island zone stipulate the completely new relations of the formed and potential gravitational nuclei of littoral and sub-mediterranean hinterland.

Dr. Veljko Rogić, red. prof.
Geografski odjel PMF
Hrvatska, 41000 Zagreb
Marulićev trg 19.

Recenzenti:

Prof. dr. Ivan Crkvenčić
Prof. dr. Dragutin Feletar